

ZENOVIE PÂCLIȘANU - ISTORIC AL REFORMEI LA ROMÂNI

Zenovie Pâclișanu a trăit între anii 1886-1957. În copilărie a urmat cursurile gimnaziului din Blaj, după care va studia teologia la Budapesta. De aici va continua cu studii de teologie superioară și istorie la Viena, unde obține titlul de doctor, în deceniul al doilea al secolului nostru, cu o teză privitoare la problema raporturilor românilor cu Reforma.

După definitivarea studiilor la Viena, activează ca profesor la Academia Teologică Greco-Catolică din Blaj, îndeplinind funcția de director la Biblioteca Arhidiecezană. Începând din deceniul doi al secolului XX va servi cauza românească, prin activitatea sa politică și diplomatică, ca funcționar la Ministerul Cultelor și Artelor. Însă, datorită poziției și ideilor sale politice va fi închis, iar în 1957 va muri într-o închisoare comunistă.

Zenovie Pâclișanu a abordat, în cadrul activității sale, diferite probleme ale istoriei naționale și universale, din epocile medievică, modernă și contemporană. Din punct de vedere al conținutului, lucrările sale vizează: izvoare istorice, istoriografie, istoria bisericii, istorie politică ș.a. Din scrierile de istorie politică trebuie să amintim *Luptele politice ale românilor ardeleni din 1790-1792*, București, 1923. Tot el valorifică și publică *Corespondența din exil a episcopului Inochentie Micu-Klein*, apărută în 1924, tot la București¹.

Lucrarea sa fundamentală este *Istoria Bisericii Române Unite*, a cărei prefață a fost redactată în 1949. El se încumetă să redacteze o lucrare de sinteză pe acest subiect, cu toate că nu beneficiase de la înaintașii săi decât de două lucrări temeinice, în acest domeniu. Este vorba de monografia lui Augustin Bunea, care cuprinde epoca lui Ioan Inochentie Micu și cea a lui Petru Pavel Aaron. În lipsa monografiilor, Pâclișanu este nevoit să-și întemeieze lucrarea pe studiul direct al arhivelor². Scopul său era să alcătuiască o istorie a bisericii unite române până la 1853, anul reînființării mitropoliei greco-catolice, dar din lipsa posibilităților de documentare, este nevoit să-și sisteze activitatea și se oprește cu istoria bisericii unite la anul 1830, pentru eparhia Blajului și la anul 1805 pentru eparhia Orăzii³.

Travaliul istoric al lui Zenovie Pâclișan cuprinde o colaborare constantă cu publicația *Cultura Creștină* de la Blaj, în paginile căreia abordează, printre altele, o serie de articole consacrate raporturilor românilor cu Reforma. Această problemă o găsim sintetizată și în partea de început (Prolegomena) a lucrării *Istoria Bisericii române unite*. Din acest text vom încerca să desprindem spiritul și ductul istoriografic al lui Zenovie Pâclișanu și să răspundem la întrebarea, dacă acesta poate fi considerat un istoric al Reformei la români?

În spiritul istoriei evenimentțiale, el abordează în cuprinsul a cinci capitole următoarele aspecte:

Capitolul I, *Răspândirea Reformei în Ardeal*, în care vorbește la început despre "răzvrătirea" lui Martin Luther și cele 95 de teze ale sale de la Wittemberg, dar prezintă totodată și situația clerului și a bisericii catolice, arătând condițiile care au făcut ca Reforma să aibă succes în apus⁴.

Capitolul II, *Luteranismul și românii* tratează problema contactelor românilor cu luteranismul și arată primele încercări din partea luteranilor de a-i converti pe români la Reformă. Istoricul amintește aici și biserica ortodoxă românească cu specificul ei național și tradițional, din pricina căruia ideile

¹ Referitor la viața și activitatea lui Z. Pâclișanu vezi Iacob Mârza, *Zenovie Pâclișanu, colaborator la "Revista Istorică Română" (1943-1947)*, în *Revista Istorică*, VII, nr. 11-12, 1996, p.1-2; Idem, *Din istoriografia lui Supplex Libellus Valachorum. Cercetările lui Zenovie Pâclișanu*, în *ActaMN*, XX, 1996, p.321-328; Idem, *Istorie înghesuită*, în *Vatra*, XXVII, 304, 7, 1996, p.49-50; Idem, *Zenovie Pâclișanu, bibliotecar la Blaj (1916-1919)*, în *Biblioteca și cercetarea*, XX, 1996, p.122-129; Idem, *Zenovie Pâclișanu - L'histoire de l'Église Roumaine Uniate*, în *Transylvanian Review*, VI, 3, 1997, p.56-77.

² Zenovie Pâclișanu, *Istoria Bisericii române unite*, în *Buna Vestire*, XIV, nr.3-4, 1975, p.21.

³ *Ibidem*, p.22.

⁴ *Ibidem*, p.22-34.

Reformei nu au fost compatibile la români. Sunt arătate discrepanțele între cele două sisteme de cultură, cel apusean-reformat și cel românesc⁵. Asupra acestor probleme vom reveni mai târziu.

Capitolul III, intitulat *Calvinismul și Biserica Românească până la moartea lui Gavrilă Bethlen (1629)*, abordează răspândirea Reformei de tip Calvin, mai întâi printre maghiari, și apoi sunt arătate primele încercări de prozelitism calvin în rândul românilor. Este menționată încercarea lui Gabriel Bethlen de a converti pe români la religia calvină. În acest scop, Bethlen s-a adresat direct patriarhului de la Constantinopol, Kiril Lukaris, pentru a-i cere permisiunea de convertire pentru români. Patriarhul îi răspunde politicos printr-o scrisoare din 2 septembrie 1629, explicându-i principelui că acest lucru nu se poate din mai multe motive⁶.

Capitolul IV, *Calvinismul și Biserica Română de la moartea lui Gavrilă Bethlen până la sfârșitul veacului al XVII-lea* tratează raporturile preoților români și a bisericii ortodoxe cu episcopii și superintendenții calvini care, mai cu seamă din secolul XVII, s-au străduit să aducă biserica românească sub ascultarea "bisericii ungurești de lege dreaptă" și lansează noi încercări de prozelitism calvin în rândurile românilor. Ca o reacție la aceste presiuni politice și religioase, este prezentată activitatea Mitropolitului Varlaam al Moldovei, care avertizează și sfătuiește pe românii ardeleni să nu se lase amăgiți de "vicleșugul șarpelui, adică a ereticilor", îndepărtându-se de "Pravoslavnica noastră Biserică". Este amintită și activitatea lui Simeon Ștefan și relațiile lui cu calvinii⁷.

Prin capitolul V, intitulat *Pentru ce nu a izbutit Reforma la Români?*, Zenovie Pâclișanu își încheie discursul istoric referitor al acest subiect. Capitolul se vrea a fi o concluzie a celor prezentate înainte și prin care istoricul vrea să explice eșecul Reformei religioase la românii ardeleni.

Este interesant de urmărit cauzalitatea și problematica pe care o surprinde Pâclișanu în urma reflecțiilor sale asupra acestei teme. După părerea lui, una din cauzele datorită căreia Reforma nu a avut aderență la români a fost aceea că propagatorii Reformei, fiind lipsiți de experiență, în loc să insiste asupra aspectelor dogmatice ale religiei ortodoxe, față de care credincioșii de rând erau ignoranți, au impus modificarea formelor exterioare ale cultului, de care oamenii de rând erau profund legați.

Cultul Fecioarei Maria și al sfinților, al icoanelor și al crucii și a rugăciunilor pentru morți constituiau, pe lângă credința într-un Dumnezeu atotputernic care răsplătește pe fiecare după fapte, însăși viața sufletească a poporului român. Și cum propaganda reformată cerea eliminarea acestor elemente, românii nu s-au alipit noii învățături și de aceea Reforma n-a izbutit.

O altă cauză pe care Zenovie Pâclișanu o consideră decisivă a fost aceea care se leagă de statutul social al clerului. Spre deosebire de situația din Occident, unde exista o ierarhie clericală puternică, iar clerul forma o castă specială, stăpână de pământuri și privilegii și care era complet detașată de poporul de rând, dar care trăia din dijmele și exploatarea muncii lui, la românii ardeleni nu a existat o ierarhie clericală semnificativă și nici preoți cu privilegii. Majoritatea preoților români aveau aceeași stare cu cea a credincioșilor de rând, muncind pe același ogor, plătind pâna târziu aceleași dijme și fiind legați de aceeași glie ca și ceilalți țărani.

La români preoții nu făceau parte din clasa privilegiată și nu trăiau din rodul ostanelor credincioșilor. Astfel, nu puteau trezi în sufletele acestora sentimente de invidie, ură sau răzbunare, care să-i îndrume la revoltă și la schismă, respectiv să adere la o altă confesiune religioasă.

Un alt aspect, care a menținut insuccesul Reformei, în viziunea aceluiași istoric, ar fi faptul că românii ortodocși din Ardeal au fost susținuți - în tot timpul cât au avut loc încercări de prozelitism - de frații lor de peste munți⁸.

Oprindu-ne aici cu prezentarea materialului care vizează subiectul referitor la raporturile românilor ardeleni cu Reforma, considerăm că cercetarea lui Zenovie Pâclișanu este o lucrare riguros alcătuită și bine documentată. Autorul folosește ca sursă principală documente din diferite arhive. Ca dovadă avem dese citări în limba latină și maghiară pe care le găsim în textul lucrării.

⁵ *Ibidem*, p.34-41.

⁶ *Ibidem*, p.46-60.

⁷ *Ibidem*, p.60-90.

⁸ *Ibidem*, p.90-92.

Cu textul avut la îndemână și pe care l-am prezentat cu această ocazie și împreună cu celelalte scrieri ale lui Zenovie Pâclișanu pe această temă publicate în revista *Cultura Creștină* de la Blaj, credem că Zenovie Pâclișanu poate fi atașat în categoria istoricilor români care s-au ocupat de Reformă⁹.

De fapt, Zenovie Pâclișanu, prin cercetările sale asupra raporturilor dintre români și Reformă, anticipează cercetările istoricilor Andrei Oțetea și Maria Crăciun¹⁰ și pregătește cititorului român o lucrare de sinteză despre legăturile românilor cu Reforma, care este de dorit să apară în viitor.

TIBERIU BOITOR
Universitatea "1 Decembrie 1918"
Alba Iulia

ZENOVIE PÂCLIȘANU, A HISTORIAN OF REFORMATION AT THE ROMANIANS

SUMMARY

Through this work, the author tries to accustom us to a less now Romanian historian and to his historiographical preoccupations. Zenovie Pâclișanu lived between 1886 and 1957, he attended the classes of the gymnasium from Blaj, after which he studied theology at Budapest. From here, he continued with higher studies in theology and history at Vienna where he obtained a doctor's degree with a thesis on *The Relationships of Transylvanian Romanians with Reformation*.

Within the framework of his historiographical concerns, Zenovie Pâclișanu tackles different themes regarding political history (where we mention *The Political Struggles of Transylvanian Romanians between 1790-1792*, Bucharest, 1923, and *The Correspondance from Exile of Bishop Inochentie Micu Clein*, Bucharest, 1924), but he was very preoccupied with the church history as well, his basic work being *The History of Romanian United Church*.

In the introductory part to *The History of Romanian United Church*, Zenovie Pâclișanu deals with the problem of *The Relationships of Transylvanian Romanians with Reformation* as well. Besides this, Pâclișanu also published a series of much more detailed studies and articles in the magazine *The Christian Culture* from Blaj.

On the basis of the information from the Prolegomenon to *The History of Romanian United Church* and of the studies that Z. Pâclișanu published in *The Christian Culture*, the author of this study tries to answer to the question: May Zenovie Pâclișanu be considered a historian of Reformation at the Romanians?

⁹ Zenovie Pâclișanu, *Câteva date despre preoții româno-calvini*, I-II, în *Cultura Creștină*, I, 2-3, 1911, p.44-49, 68-74; Idem, *Documente privitoare la istoria bisericii Române aflate în arhiva parohiei reformate din Făgăraș*, în *loc. cit.*, I, 9, 1911, p.285-292; Ibidem, *Legăturile românilor ardeleni cu Reformațiunea în veacul al XVI-lea și al XVII-lea. I. Biserica Românească și lutheranismul. II. Biserica Românească și calvinismul sub principele Ioan Sigismund*, în *loc. cit.*, I, 16-18, 1911, p.518-523, 554-557, 583-587; Idem, *Biserica Românească și calvinismul de la moartea lui Ioan Sigismund până la urcarea pe tron a lui Gavrilă Bethlen*, în *loc. cit.*, I, 19, 1911, p.614-618; Idem, *Biserica românească și calvinismul sub principele Gavrilă Bethlen (1613-1629)*, în *loc. cit.*, II, 3, 1912, p.65-70; Idem, *Partea Românilor din principate la lupta ardelenilor contra Reformațiunii*, în *loc. cit.*, II, 11, 1912, p.322-327.

¹⁰ Andrei Oțetea, *Renașterea și Reforma*, București, 1941; Idem, *Renașterea și Reforma*, București, 1968; Maria Crăciun, *Protestantism și ortodoxie în Moldova secolului al XVI-lea*, Presa Universitară Clujană, Cluj, 1996.